

Suomen kirjakielen linnunnimien historia

Kaisa Häkkinen

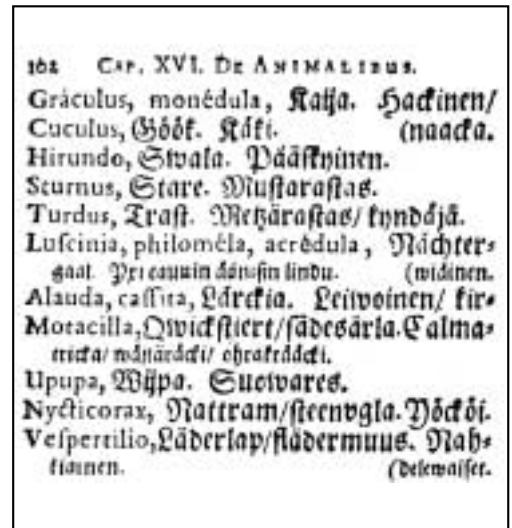
Suomen kirjakielen linnunnimistön historia osoittaa kiistatta, että yhtenäinen, edes josain määrin looginen nimisysteemi ei synny spontaanisti. Jos sellaisen haluaa saada, se on varta vasten kehitettävä. Sen voi tehdä yksi ihminen tai useamman hengen ryhmä, ja kummankin tyyppisellä työllä on onnistumisen mahdollisuus, jos työ tehdään otolliseen aikaan, silloin kun uudistukseen on todellinen tarve. Uudistuksen onnistuminen ei myöskään tarkoita sitä, että kaikki yksityiskohdat tulisivat kerralla kuntoon. Suomen linnunnimistöä kehitettiin tietoisesti sata vuotta, ennen kuin se alkoi olla suurin piirtein nykyisellään.

Meistä nykysuomalaisista tuntuu itsestään selvältä, että kaikilla Suomessa pesivillä linnuilla on suomenkielinen nimi ja että on olemassa lintukirjoja, joista linnun esiintymiseen ja tuntomerkkeihin liittyvät tiedot voi helposti tarkistaa. Kaksisataa vuotta sitten asiat olivat kuitenkin aivan toisin. Suomen eläimistöä ei ollut olemassa yhtään ainoaa kattavaa kuvausta millään kielellä, eikä tiedemiehillä, maallikoista puhumattakaan, ollut mitään täsmällistä käsitystä siitä, kuinka monia lintulajeja Suomessa ylipäänsä saattoi tavata.

Ensimmäisen täydellisyyteen pyrkivän luettelon Suomen selkärangkaisista eläimistä laati vaasalaisyntyinen koulumies ja pappi Petrus Ulricus Sadelin. Hänen luettelonsa ilmestyi akateemisena väitöskirjana kolmessa osassa. Ensimmäinen osa valmistui vuonna 1810, ja vuonna 1819 teokseen tuli vielä jatkoa kahden muun osan verran. Linnut oli lueteltu jo ensimmäisessä osassa, mutta kolmannessa osassa oli aiempaan luetteloon runsaasti korjauksia ja täydennyksiä. Luettelon peruskieleksi oli latina, mutta lintujen nimet oli pyritty il-

moittamaan mahdollisuuksien mukaan myös ruotsiksi ja suomeksi.

Sadelinin luettelossa oli mainittu runsaat 180 lajia. Tarkan määrän ilmoittaminen on vaikeaa, sillä muutamiin lajeihin oli aivan ilmeisesti viitattu usealla tieteellisellä nimellä. Lintujen tieteellinen nimisysteemi oli syntynyt varsinaisesti vuonna 1758, jolloin ilmestyi Carl von Linnén *Systema Naturae*n kymmenes painos, mutta lajien erottaminen ja tunnistaminen oli monissa tapauksissa vielä kesken 1800-luvun alkupuolella. Lintujen tutkijoita ja kuvaajia oli useita, ja eri tutkijat antoivat kuvaamilleen lajeille nimiä toisistaan riippumatta. Sa-

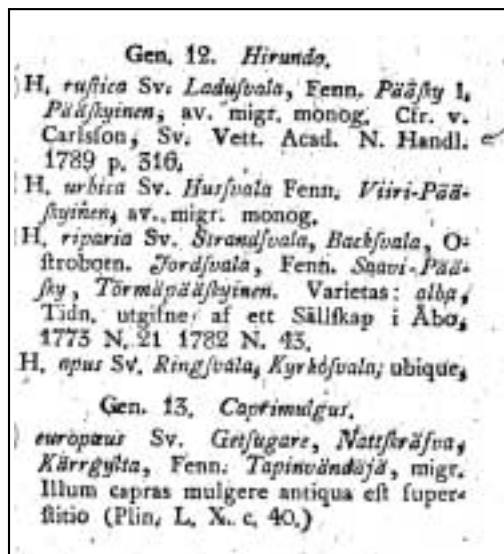

Vanhimmat suomen kielen sanakirjat olivat monikielisiä tulkkisanakirjoja, joissa aineisto oli esitetty aihepiireittäin. Paimion rovastin Henrik Florinuksen sanakirja on vuodelta 1678. Tähän aikaan myös lepakko eli Florinuksen nahkiainen laskettiin linnuksi.

mallakin kuvaajalla saman lajin eri alalajeilla tai saman lajin vanhalla ja nuorella linnulla saattoi molemmilla olla omat tieteelliset nimensä. Toisaalta keskenään hyvin samannäköisiä lajeja ei osattu välttämättä erottaa toisistaan. Tästä hyvinä esimerkkeinä ovat vihertikka ja harmaapäätikka, joita monet tutkijat pitivät saman lajin edustajina vielä 1800-luvun alkupuolella. Hömötiainen ja viitatiainen alettiin erottaa toisistaan vasta sata vuotta myöhemmin. Mm. jalohaukkojen ja urpiaisten luokittelussa on hämääriä kohtia tänäkin päivänä.

Sadelinin oma äidinkieli oli ruotsi, ja ruotsinkielisen nimen hän on onnistunut löytämään melkein kaikille mainitsemilleen linnuille, vaikeasti tunnistettavia kahlaajia lukuun ottamatta. Suomenkielisten nimien laita oli huomattavasti heikommin. Monilta lajeilta nimi jäi puuttumaan kokonaan, muutamissa tapauksissa sama nimi viittasi useaan eri lintuun. Useille linnuille Sadelin antoi monta eri nimeä ottamatta mitään kantaa siihen, mikä niistä olisi linnun varsinainen suomenkielinen nimitys. Lisäksi Sadelinin luettelo sisälsi monenlaisia virheitä ja lipsahduksia, joista vain osa tuli uskottavalla tavalla korjatuksi teoksen kolmannessa niteessä.

Sadelinin vaikeudet on nyt helppo ymmärtää. Tutkijat ovat jälkepäin voineet todeta,

Petrus Ulricus Sadelinin pääskyt on helppo tunnistaa tieteellisten nimien perusteella. Teräpääsky on jäänyt kokonaan vaille suomalaista nimeä. Luettelon viimeinen lintu, Sadelinin tapinvändöjä, on nykyään kehrääjä.

että noin kahdella kolmasosalla Suomen pesimälinnuista on kansankielisiä nimiä, mutta yksi kolmasosa on jäänyt nimeä vaille. Tähän nimettömään kolmannekseen kuuluu vaikeasti toisistaan erotettavia tai huomaamattomia lintuja, joilla ei koskaan ole ollut ihmisen kannalta mitään erityistä merkitystä. Tavallinen ihminen havaitsee, luokittelee ja nimeää sellaiset lajit, jotka syystä tai toisesta häntä kiinnostavat, ainoastaan tiedemies haluaa tutkia ja luokitella jäännöksettömästi kaikki luonnon ilmiöt. Näin pitkälle ei Suomessa vielä 1800-luvun alussa ollut päästy.

Suomen kielen mahdollisuuksien rajallisuus

Myös suomen kirjakieli oli 1800-luvun alussa hyvin yksipuolisesti kehittynyt. Sitä oli 1500-luvulta alkaen käytetty etupäässä uskonnollisen kirjallisuuden julkaisemiseen ja jonkin verran myös laki- ja virkakielenä, mutta tieteiden, taiteiden tai yhteiskunnan viralliseksi kieleksi sitä ei osattu edes kuvitella. Uskonnollinen kieli oli käytännöllisesti katsoen kokonaan käännöskieltä, ja esimerkiksi Raamatussa puhuttiin linnuista, jollaisia ei koskaan ollut tavattu Suomessa. Niinpä käännöksiin tuli joukko outoja ja vaikeaselkoisia linnunnimiä, joiden sananmukaisesta merkityksestä ei nykyäänkään voi sanoa mitään varmaa. Esimerkiksi viidennen Mooseksen kirjan neljännessätoista luvussa kiellettiin syömästä saastaisia lintuja, jotka vuoden 1642 Biblian mukaan olivat seuraavat:

”Nämät heistä ovat ne joita ei teidän syömän pidä: Cotca, canahaucka, linduhaucka. Louwe, Poutahaucka, Cockolindu lainens. Ja caicki Carneht lainens. Strutzi, Tarhapöllöi, Käki, Hijrihaucka lainens. Hyypiö, Riuttahyypiö, Yöcköi. Ruogonpäristöjä, Storcki, Joudzen. Haicara, Hahca lainens, Suowares ja Pääskyinen.”

Sama kohta on seuraavanlainen vuonna 1992 hyväksytyssä raamatunkäännöksessä:

”Mutta lintuja, jotka ovat saastaisia, ette saa syödä. Niitä ovat kotka, hanhikorppikotka ja partakorppikotka, isohaarahaukka ja kaikki muut haarahaukat, kaikki korpit, strutsi, kehrääjä, lokki ja kaikki jalohaukat, varpuspöllö, huuhkaja ja tornipöllö, peli-

kaani, kalasääski ja merimetso, kattohaikara ja muut haikarat sekä harjalintu ja lepäko.”

Sadelinilla ei ollut käytettävissään yhtään kunnollista suomen sanakirjaa, ainoastaan sanaluetteloa, joissa sanoja oli suhteellisen vähän ja niiden merkitykset hyvin ylimalkaisesti selitetyjä. Sanaluetteloihin, esimerkiksi Daniel Jusleniuksen vuonna 1745 ilmestyneeseen *Suomalaisen Sana-Lugun Coetukseen*, oli aineksia poimittu sekä kirjakielestä että kansankielestä hyvin epäsystemaattisesti. Linnunniemiä oli joukossa melkoinen määrä, mutta nimet olivat usein epämääräisiä tai monitulkin-taisia. Tavallisen kielenkäyttäjän tarpeisiin tällaiset ylimalkaiset nimet riittivät yleensä hyvin. Kaikki tiesivät suurin piirtein, millainen lintu oli sorsa, haukka tai rastas, mutta kuten hyvin tiedetään, sorsia, haukkoja ja rastaista on meillä useita lajeja. Kansankieliset, summittaiset nimet kelpaavat kyllä heimojen tai sukujen nimiksi, mutta lajien nimiksi ne ovat yleensä liian epätarkkoja.

Suomen kielen ilmaisuvarojen puutteen joutuivat toteamaan myös Societas pro Fauna et Flora Fennican puuhamiehet, kun he Turun palon ja Helsinkiin muuton jälkeen ryhtyivät järjestämään näyttelykuntoon seuran uutta lintukokoelmaa. Heräävän kansallisuusaatteen innoittamina he päättivät panna kokoelmiin nimilaput kolmella kielellä, suomeksi, latinaksi ja ruotsiksi, mutta tästä ajatuksesta jouduttiin luopumaan, sillä läheskään kaikille lajeille ei hyvistä yrityksistä huolimatta löytynyt suomenkielisiä nimiä.

Ensimmäinen tieteellispohjainen nimistö

Ensimmäisen täydellisen esityksen lintujen suomenkielisistä nimistä laati kosmopoliittinen tiedemies, ennen kaikkea etevänä jäkälätutkijana tunnettu William Nylander. Hänen luettelonsa ilmestyi aikakauskirjassa *Suomi* vuonna 1849. Nimestään ja kansallishenkisestä sisällöstään huolimatta Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kustantama Suomi oli tähän aikaan vielä käytännöllisesti katsoen kokonaan ruotsinkielinen julkaisu. Suomesta ei kerta kaikkiaan ollut tieteentä kieleksi.

Nylander oli havainnut, että lintujen kansankielinen nimistö oli hyvin vaihtelevaa ja epämääräistä, ja hän halusi luoda nimisysteemin, joka muistuttaisi rakenteeltaan tieteellistä nimistöä. Useimpiin nimiin sisältyi suvun määrittävä perusosa ja lajin täsmentävä määritteosa, ja kaikkien samaan sukuun kuuluvien lintujen nimiin hän pyrki ottamaan saman perusosan. Oman makunsa mukaan hän valitsi tai muodosti ”kauneimmat ja luonteenomaisimmat” nimet, jotka käytännössä olivat yleensä sananmukaisia käännöksiä lintujen ruotsinkielisistä nimistä. Synonyymisia, kansankielisiä nimiä hän mainitsi ainoastaan luettelonsa alaviitteissä. Hänellä oli siis selvä pyrkimys nostaa yksi nimi lajin varsinaiseksi, kirjakieliseksi nimeksi.

Nylanderin nimisysteemi oli monissa suhteissa tieteellisten ihanteiden mukainen. Tosin hän vahingossa saattoi antaa kahdelle eri lajille saman nimen, ja muutamat hänen itse sepittämistään nimistä olivat pitkiä ja kömpelöitä. Esimerkiksi piekanan nimeksi hän antoi riek-

kolatvasiipi ja kirjosiiepon nimeksi mustavalkia kärväistemppaaja. Johdonmukaisuuden nimissä hän lisäsi sukuun viittaavan perusosan sellaisiinkin vanhoihin nimiin, jotka alkuperäisessä, yksinkertaisessa muodossaan jo olivat melko yleisessä käytössä. Esimerkiksi nykyisten ja samalla ikivanhojen allin, haahkan ja telkän asemesta Nylanderilla oli allitelkkä, haahkatelkkä ja sotkatelkkä.

Nylanderin nimistö ei sanottavasti vaikuttanut

4. <i>Grallae</i> , Kahlajalinnut, Vadare.	
<i>Charadrius hiaticula</i> , Rantarauffa, Större Strandpipare.	
” <i>minor</i> , Pieni Rantarauffa, Mindre Strandpipare.	
” <i>morinellus</i> , Tunturirauffa, Fjellpipare.	
” <i>apricarius</i> , Pelterauffa ⁴²⁾ , Ljungpipare.	
” <i>helveticus</i> , Merirauffa, Ruspipare.	
<i>Vanellus cristatus</i> , Lupsuhyöppä, Toffsvija.	
<i>Streptilas collaris</i> , Vuotolainten ^o , Roskarl.	
<i>Numenius ostralegus</i> , Piisiofi ⁴³⁾ , Strandskota.	

Kahlajia William Nylanderin luettelossa 1849. Mainittujen lintujen nykyiset nimet ovat (samassa järjestyksessä) tylli, pikkutylli, keräkurmitsa, kapustarinta, tundrakurmitsa, töyhtöhyöppä, karikukko ja meriharakka.

kirjallisuudessa vallinneeseen sekavaan nimi-käytäntöön. Suomenkielistä lintutieteellistä kirjallisuutta ei vielä ollut olemassa, ja vanha, monenkirjava nimistö oli edelleen käytössä mm. uskonnollisessa kielessä, saduissa ja perinneaineistossa, jota tähän aikaan arvostettiin suuresti. Sieltä sanastoa poimittiin myös sanakirjoihin, joita laadittiin ahkerasti. Nylanderin nimet tulivat kirjoihin, jos tulivat, näiden vanhojen nimien lisäksi, ei sijalle. Tämä näkyy havainnollisesti sekä sanakirjoista että esimerkiksi siitä linnunnimiluettelosta, jota Elias Lönnrot kokoili vuoden 1861 tienoilla. Lönnrot avusti näihin aikoihin Suomen Tiedeseuraa laatimaan suomenkielistä kyselykaavaketta, jonka avulla oli määrä koota erilaisia luonnontieteellisiä havaintoja, ja siinä sivussa hän keräsi listan suomen-, ruotsin- ja latinankielisistä linnunnimistä, mutta tämä jäi kaiken muun työn ohella viimeistelemättömäksi luetteloksi. Sen otsikkona oli Suomalainen lintu-

kirja, mutta lintujen lisäksi käsikirjoituksessa oli myös kalojen nimiä.

Sekä Nylanderin että Lönnrotin luetteloissa oli tavallisen kielenkäyttäjän kannalta se suuri puute, että linnuista ilmoitettiin vain nimet, ei mitään muuta. Niiden avulla ei lintutieteeseen perehtymätön lukija mitenkään pystynyt päätelemään, millaiselle linnulle mikäkin nimi kuului. Hyvästikään nimistä ei ollut paljon hyötyä, kun niitä ei pystytty yhdistämään oikeisiin lintuihin. Suomalaiset nimet sinänsä olivat useimmiten monitulkintaisia. Lönnrotin luettelosta käy ilmi, että esimerkiksi hyppä saattoi merkitä huuhkajaa, hiiripöllöä, harjalintua tai töyhtöhyppää, kajava saattoi tarkoittaa jouhisorsaa, kalalokkia, selkälokkaa tai merilokkia, kuikka saattoi tarkoittaa kaakkuria, kuikkaa, uiveloa tai kuovia ja kyntäjä saattoi olla västäräkin, kuovin tai lehtokurpan nimitys.

J. A. Mela – sanastotyön uranuurtaja vailla vertaa

Ensimmäinen oikea suomalainen lintukirja oli Magnus von Wrightin *Finlands Foglar*, jonka ensimmäinen osa ilmestyi vuonna 1859. Toinen osa ilmestyi vasta von Wrightin kuoleman jälkeen vuonna 1873, Johan Axel Palménin täydentämänä. Tässä kirjassa oli linnut ja varsinkin niiden ulkomuoto kuvattu hyvin tarkkaan, ja vaikka kirja oli ruotsinkielinen, useimmille linnuille oli esitetty myös suomenkielinen nimi. Tämä oli vanha perinne. Myös eräissä aiemmin ilmestyneissä ruotsalaisissa lintukirjoissa oli ollut nimet hyvin monella eri kielellä, myös suomeksi.

Aukusti Juhana Melan teoksessa Suomen luurankoiset (1882) oli jo tarkka ja havainnollinen kuivitus. Kattohaikaran nimeksi oli valittu valkea tuonenkurki viron kielen malia noudatellen.

Magnus von Wright oli avustanut William Nylanderia tämän aiemmin julkaiseman nimistön laadinnassa, mutta läheskään kaikki Nylanderin nimet eivät kelvanneet von Wrightille. Wrightin kirjan ensimmäisessä osassa on esitetty 132 lajille suomalainen nimi, ja näistä 72 on täsmälleen samoja kuin Nylanderilla. Lisäksi on kymmenkunta tapausta, joissa Wright on esittänyt uusia rinnakkaisnimiä. Aivan uusia nimiä ovat mm. harjalintu, pähkinänakkeli, peltosirkku ja tornipöllö.

J. A. Palménin toimittama von Wrightin lintukirjan toinen osa vaikuttaa suomalaisen nimistön kannalta hieman viimeistelemättömältä, ja monelta lajilta puuttuu suomalainen nimi kokonaan. Mielenkiintoisena yksityiskohdana voi todeta, että muutamia siinä esiintyviä nimiä on muodostettu viron kielen mallia tietoisesti noudatellen. Esimerkiksi peltopyyn nimeksi oli ehdotettu vuttipyy, ristisorsan nimeksi kivihanhi ja kattohaikaran nimeksi tuonenkurki. Tästä lintukirjan toisesta osasta ei kuitenkaan tullut nimistön kehityksen kannalta mitään merkkiteosta, sillä toimitustyön kestäessä oli kentälle astunut sellainen luonnontieteellisen sanaston uranuurtaja, joka jätti varjoonsa kaikki muut. Tämä mies oli Johan August Malmberg eli Juhana Aukusti Mela.

Mela oli sekä opettaja että luonnontutkija. Hänen ensimmäinen merkkiteoksensa eläintieteen alalla oli *Fauna Fennica, Suomen eläimistö nuorisolle*, joka ilmestyi 1872. Se oli kautta aikojen ensimmäinen suomeksi kirjoitettu kokonaisuus Suomen eläimistöstä. Suomen kieltä ei luonnontieteen alalla käytetty näihin aikoihin muualla kuin korkeintaan koulujen oppikirjoissa. Societas pro Fauna et Flora Fennica pysyi vuosisadan lopulle asti niin ruotsinkielisenä, ettei se katsonut voivansa lähettää suomen kielellä edes onnittelevia Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle tämän täyttäessä 50 vuotta vuonna 1881. Se olisi vaikuttanut mielistelyltä, kun soomea ei seuran toimissa koskaan muutenkaan käytetty. Ruotsiakaan ei toisaalta kehdattu käyttää, ja niin lähetettiin sisarseuralle onnittelet latinan kielellä.

Mela osasi soomea hyvin, vaikka hänkin oli joutunut käymään koulunsa ja opiskelemaan pitkälti ruotsin kielellä, ja sivistyneen kodin kasvattina hän oli tottunut kotikielenäänkin käyttämään ruotsia. Mela oli kotoisin Kuopiosta, ja eläimistön kieliasun viimeistelyssä häntä auttoi toinen kuuluisa kuopiolainen, suomen ja sen sukukielten professori ja ankara oikeakielisyysmies August Ahlqvist.

Mela oli kiinnostunut kansankielisestä linnunnimistöstä ja hän oli itsekin keräillyt nimiä tutkimusmatkoilla liikkeessaan. Nylanderin käyttämistä nimistä hän kelpuutti omaan teokseensa alle sata. Uusia nimiä olivat mm. kiiruna, kiljukotka, kurmitsa, liejukana, liro, nuolihaukka, sirriäinen ja vesipääskynen. Osa oli kansankielestä saatuja, osa itse muodostettuja.

Melan kirjasta ilmestyi vuonna 1882 laajennettu versio nimellä *Vertebrata Fennica; Suomen luurankoiset*. Siitä tuli suosittu oppikirja, ja sitä mukaa kun koululaitos muuttui suomenkieliseksi, myös Melan käyttämä luonnontieteellinen terminologia levisi kansan yhteiseksi omaisuudeksi. Oppikirjoja tekivät tietysti muutkin, mutta Melan kirjat olivat arvokas lähdeosa ja esikuva myös muille kirjantekijöille. Mela itse laati luonnontieteellisen osuuden myös K. E. F. Ignatiuksen kuuluisaan Suomen maantieteen oppikirjaan, jonka oli teettänyt Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kiista uudesta lintukirjasta

Kohta itsenäistymisen jälkeen, 1920-luvulla, alettiin kuitenkin vakavasti puhua linnunnimistön uudistamisen tarpeesta. Osa muutospaineista johtui yksinkertaisesti siitä, että suomen kirjakieli ja varsinkin sen oikeinkirjoitus olivat jonkin verran uudistuneet. Etenkin yhteen ja erikseen kirjoittamista, isojen kirjainten ja yhdysmerkkien käyttöä koskevat säännöt olivat muuttuneet. Lisäksi kiinnitettiin huomiota siihen, että kirjakielinen linnunnimistö erosi paikoitellen huomattavasti tavallisen kansan käyttämästä nimistöstä. Uudistuksen tarmokkaimpana puuhamiehenä oli Einari Merikallio, joka itse oli kerännyt ja julkaissut laajan kokoelman lintujen kansankielisiä nimiä. Uusia nimiä tarvittiin myös siksi, että maassa oli havaittu uusia tulokaslajeja, joilla ei ennestään ollut mitään suomenkielistä nimitystä.

Uudistusta ryhdyttiin toteuttamaan Vanamo-seuran piirissä. Tämä seura oli vuonna 1896 perustettu varta vasten suomenkielistä luonnontieteen tutkimusta ja harrastusta edistämään, ja se julkaisi lehteä nimeltä *Luonnon Ystävä*, jonka palstoilla myös nimiuudistusta sen eri vaiheissa käsiteltiin. Näihin aikoihin Vanamolla oli jo tieteellisen auktoriteetin ase-

ma; ensi alkuun seura oli toiminut pitkälti harastelijapohjalta, mutta kohta Suomen itenäistymisen jälkeen se oli muutettu normaalisti tieteelliseksi seuraksi.

1920-luvun nimistöuudistus oli merkittävä paitsi tuloksiensa suhteen myös siinä mielessä, että sen yhteydessä keskusteltiin hyvin perusteellisesti sekä julkisesti että kulissien takana nimistön uudistamisen periaatteista. Uutta oli myös se, että uudistusta toteutettiin järjestetyn ryhmätyön muodossa, ei enää yksityisten asianharrastajien voimin. Uudistustyössä keskeisiksi kriteereiksi nostettiin nimen käyttöalan laajuus ja yleisyys kansan keskuudessa, nimen merkityssisällön sopivuus, nimen suomalaisuus, nimen asema virallisessa nimistössä, nimen lyhyys ja nimen kauneus. Suomalaisille, vanhastaan tunnetuille lajeille haluttiin suomalaiset nimet, mutta niille lajeille, joilla ei ennestään ollut kansanomaisia nimiä, arveltiin sopivaksi antaa kansainvälisiä nimiä.

Uudistuspyrkimykset eivät saaneet yksimielistä kannatusta, päinvastoin. Kentällä syntyi melkoinen myrsky, sillä Melan nimistöä pidettiin niin vakiintuneena, etteivät varsinkaan opettajat halunneet siitä enää luopua. Kansankielisyyttä pidettiin kyllä sinänsä kannatettavana asiana, mutta yhden murrealueen nimet saattoivat toisella alueella olla aivan vieraita ja tästä syystä yleiseen käyttöön sopimattomia. Kansankieliset nimet olivat myös usein systematiikan kannalta harhaanjohtavia ja epäyhtenäisiä. Kirjakieliseen nimistöön haluttiin tieteellisempi pohja.

Uudistus toteutettiin erinäisiä kompromisseja tehden, uudet nimet julkaistiin Einari Merikallion ja K. E. Kivirikon laatimana luettelona, ja ne otettiin heti käyttöön sekä Luonnon Ystävissä että K. E. Kivirikon teoksessa *Suomen selkärankaiset*, joka oli käytännössä Melan luurankoisten uudistettu versio. Entiset leivokset muutettiin kiuruiksi, paarmalinnut siepoiksi, räiskät kihuiksi, tuonenkurjet haikaroiksi. ja osa entisistä kuoveista kuireiksi. Entisestä hernasta tuli uivelo, luotolaisesta kariuskukko, leveänokkaisesta tiivistä jänkäsirriäinen, tynnyrilinnusta tiltalti ja raukutiirasta räyskä. Muutoksia oli niin paljon, että niiden kaikkien luetteleminen on tässä mahdotonta.

Tieteellisen systematiikan muutokset

Tämänkään uudistuksen jälkeen Suomen lintujen nimistö ei vielä ollut nykyisellään. Lintujen systematiikassa tapahtuneet muutokset pakottivat jatkuvasti tekemään muutoksia myös tieteellisessä nimistössä, ja kun suomenkielisessä nimistössä oli pitkälti tieteellinen pohja, muutospaineet heijastuivat myös tähän. Lisäksi oli havaittu joukko uusia lajeja, joilla ei vielä ollut yleisesti tunnettua ja hyväksyttyä nimeä. Osa uusista nimistä oli alun alkaenkin ollut kiistanalaisia. Tällainen oli esimerkiksi ruokin nimeksi otettu jura, jota monissa keskusteluissa käytettiin epäonnistuneen nimiehdotuksen prototyyppinä.

Vanamo-seura ryhtyi jälleen työhön ja julkaisi tulokset Paavo Suomalaisen ja Paavo Voipion kokoamana nimelistana lehdessään, jonka nimi oli tällä välin muuttunut *Luonnon Ystävästä Luonnon Tutkijaksi*. Tieteellisen systematiikan vaikutus näkyy uusissa nimissä esimerkiksi siinä, että aiemmin laajahkoon Sylvia-sukuun luetut ja suomen kielellä kerttuiksi nimitetyt linnut jakautuivat nyt useampaan sukuun. Sylviat saivat pitää vanhan kerttu-nimen, Acrocephalus-sukuiset saivat nimeensä perusosan kерттunen ja Locustella-suvun edustajista tehtiin sirkkalintuja.

Tarkistus oli toteutettu huolellisesti. Nimiehdotuksia käsiteltiin kahdeksanhenkisessä toimikunnassa, jossa jokaisesta uudesta nimiehdotuksesta äänestettiin. Ainoastaan sellaiset ehdotukset menivät läpi, joita kannatti vähintään kuusi kahdeksasta jäsenestä. Toimikunnan uudistamista nimistä vain muutamaa harvaa on enää myöhemmin muutettu, ja melko vähän on tehty muutoksia myös niihin nimiin, jotka listaan oli hyväksytty entisessä muodossaan. 1900-luvun jälkipuoliskolla Suomen pesimälintujen nimistön voidaan katsoa olleen jo käytännöllisesti katsoen vakiintunut. Muutoksia on tapahtunut lähinnä marginaalisten lajien ja tuloaslajien nimissä Tosin tämä on ollut pitkälti tietoinen ratkaisu, sillä muutospaineita ja -ehdotuksia on kyllä esiintynyt. Muutos aiheuttaa aina sekaannusta: vanha kirjallisuus ja vanhat nimet eivät häviä jäljettämiin sillä hetkellä kun nimiä uudistetaan, eivätkä vanhat nimet pyyhkiydy pois myöskään innokkaiden lintuharrastajien muistista.

Nimistön suomalais-ugrilainen ydin kestää

Suomen kirjakielen linnunnimistön historia osoittaa kiistatta, että yhtenäinen, edes jossain määrin looginen nimisysteemi ei synny spontaanisti. Jos sellaisen haluaa saada, se on varta vasten kehitettävä. Sen voi tehdä yksi ihminen tai useamman hengen ryhmä, ja kummankin tyyppisellä työllä on onnistumisen mahdollisuus, jos työ tehdään otolliseen aikaan, silloin kun uudistukseen on todellinen tarve. Uudistuksen onnistuminen ei myöskään tarkoita sitä, että kaikki yksityiskohdat tulisivat kerralla kuntoon. Suomen linnunnimistöä kehitettiin tietoisesti sata vuotta, ennen kuin se alkoi olla suurin piirtein nykyisellään.

Linnunnimistön kehitys osoittaa myös, että tieteellistä nimisysteemiä vastaavaan, täysin loogiseen nimijärjestelmään on mahdotonta päästä sellaisessa luonnollisessa kielessä, joka toisaalta palvelee tiedettä, toisaalta valtaosaltaan maallikoista koostuvaa kieliyhteisöä. Tieteellisen kaavan mukaisista kaksiosaisista, suvun ja lajin määrittävistä nimistä poikkeavat ennen kaikkea vanhimmat, vakiintuneimmat ja yleisimmin tunnetut nimet, sellaiset, jotka ovat olleet käytössä jo kauan ennen lintutieteen ja tieteellisen nimisysteemin syntyä, sellaiset kuin joutsen, kurki, pyy ja varis. Nämä nimet edustavat kieleemme suomalais-ugri-laista ydintä, joka on siirtynyt sukupolvelta toiselle tuhansien vuosien ajan. Tällaisia ikiaikaista perintöä olisi turhaa ja toivotonta yrittää muuttaa työryhmien tai komiteoiden päätöksillä.

KIRJALLISUUTTA

- Malmberg, A. J. (1872): Fauna Fennica. Suomen Eläimistö, Nuorisolle. G. W. Edlund. Helsinki.
- Mela, A. J. (1882): Suomen luurankoiset eli luonnontieteellisen Suomen eläimistö. Vertebrata Fennica, sive fauna animalium vertebratorum regionis Fennicae naturalis. K. E. Holm. Helsinki.
- Merikallio, Einari (1924): "Ehdotus suomalaisiksi linnunnimistöksi". Luonnon Ystävä 1924.
- Merikallio, Einari (1927): "Uuteen linnunnimistöön kohdistuneet arvostelut". Luonnon Ystävä 1927.
- Merikallio, Einari – Kivirikko, K. E. (1925): "Suomen lintujen uusi nimistö". Luonnon Ystävä 1925.
- Nylander, W. (1849): Finska Foglars Finska namn, systematiskt ordnade. Suomi 1848.
- Sadelin, Petrus Ulricus (1810, 1819): Fauna Fennica, sive enumeratio animalium, quae alit terra Finlandiae insulaeque ei adjacentes. Aboae. [Osa I 1810, osat II ja III 1819.]
- Suomalainen, Paavo – Voipio, Paavo (1950): "Suomen selkärankaiset – Vertebrata Fennica." Luonnon Tutkija 1950.
- Suomen Lintutieteellinen Yhdistys (1999): Maailman lintulajien suomenkieliset nimet (Finnish names of the birds of the World). Suomen Lintutieteellinen Yhdistys – Finnish Ornithological Society. Helsinki.
- von Wright, Magnus (1859): Finlands Foglar, hufvudsakligen till deras drägter. Förra Afdelningen. Finska Litteratur-sällskapets Tryckeri. Helsingfors.
- von Wright, Magnus – Palmén, Johan Axel (1873): Finlands Foglar, hufvudsakligen till deras drägter. Senare afdelningen, efter författarens död omarbetad med särskild hänsyn till arternas utbredning. Finska Litteratur-Sällskapets Tryckeri. Helsingfors.

Kirjoittaja on suomen kielen professori Turun yliopistossa. Kirjoitus perustuu esitelmään Suomalaisen Tiedeakatemian istunnossa 16.9.2002.